

Egy nomád értelmiségi

Szalai Attila (1950–2020)

Gyászoló gyülekezet, itt a pázmándi temetőben, felhőtlen kék ég alatt!

A mélyből érkező sóhajom viszont fekete felhővé sűrűsödik, úgy illan az égi magasba, s visz magával keserű mondatokat: „Erősen próbára teszel bennünket, Uram!” Két hete búcsúztattuk Rubovszky Andrást, néhány nap múlva Nagyvárad Robi, csütörtök este Szócs Géza hagyott itt bennünket, most pedig vigaszt kérünk Tőled Uram, várunk Szalai Attila koporsója előtt.

Halála előtti napokban Szegeden, a Szent Rókus-templom előtti téren suttogtuk egymásnak Szalai Attila nevét: „Beteg. Nagyon beteg. Azért nincs itt.” Csak lélekben van itt, tűnődtem, mikor Kiss-Rigó László püspök atya fölszentelte Teleki Pál egykori miniszterelnökünk egész alakos bronzszobrát.

Csak lélekben van itt, tűnődtem tovább, és fogadkoztam, hogy fölhívom Attilát, legyen némi elégtétel, hogy Szegeden, köztéren Teleki Pál szobrát avattuk föl. Belső tanakodás után végül mégsem telefonoztam, mert féltem, hogy fölhevítem benne azt az indulati gyúanyagot, amely 2004-ben megrázta, remegtette. A tehetetlenség iszonyata dermedt az arcán, amikor tudatosodott bennünk, hogy Teleki Pál szobrát kitiltják Budapestről. Akkor parázslott föl ez a mondata, még a mutatóujját is fenyegetően rázta közben: „Ez a város akkor lesz nemzetünk fővárosa, ha Teleki Pál szobra előtt fejet hajt a lengyel hazafi és a Kárpát-medencei magyar ember!”

Nem ok nélkül búcsúztatta így a *Polonia Online*: „Elhunyt Szalai Attila, a magyar, akinek lengyel szíve volt.”

Szalai Attila életútját – Csoóri Sándor sokat idézett megnevezésével – a nomád nemzedékkel azonosítom.

Ehhez a nemzedékhez tartozik a hatvanas évek közepén, végén érettségiző fiatal, aki a helyét keresi, akit az igazságkereső nyugtalansága örökös feszültségben tart, aki kevésbé tudatosan, inkább ösztönösen menekül a vélt vagy valós tévutakról, aki még a történelmi csapdákból is képes önerőből szabadulni. A szabadság elemi vágya serkenti akár a tilalom és a túrés határára is, és átlényegül az

évezredes benső titkait is föltáró magyar népművészetben, dalban, zenében, táncban, beszédes motívumokban, kézműves mozdulatokban, és közben szívja magába az eltitkolt történelmi ismereteket, Trianont és háborúkat, forradalmakat és szabadságharcokat, és a fölfedezők izgalmaival járja a Kárpát-medence szabadon bejárható részét és az életerősen vajúdjó, a szabad jövővel áldott Lengyelországot.

Szalai Attila nem volt tizenhét esztendő, amikor a prágai tavasz évében, 1968. március 15-én a szíve fölélé tűzött sörálátét nagyságú kokárda miatt a Petőfi-szobor környékén gumibottal véresre csapták meg az arcát. A megőrzött kokárdán a vére megfakult ugyan, de izzó gyűlölete a kádári szocialista-kommunista rendszer ellen soha nem csillapodott.

Helyét kereső nomád maradt itthon is, Lengyelországban is. Tőle tudom, hogy nem csak a szerelem, a házasság vitte, telepítette őt Varsóba. Többször színezte ki azt az immár legendává szépült autóstoppos utat, a hétköznapi lengyel emberek történelmi szeretetét, amiért elhatározta, hogy megtanul lengyelül. 1976 és 1990 között élt lengyel földön, Varsóban. A több mint háromezer oldalnyi naplóját, jegyzeteit csaknem kilencszáz oldalas könyvben rögzítette. Irodalmi remekmű, a jelenkori magyar memoáriródalom egyik csúcsteljesítménye.

Miután 1976 októberében megkapta első konzuli útlevelét, és kiköltözött Varsóba, a magyar–lengyel kapcsolatok közmunkása, robotosa lett. Többnyire tiltott híreket, kéziratokat, újságokat, könyveket hoz, visz, ha kell, konferenciát szervez, előadókat és közönséget toboroz, ha kell, székeket cipel, mikrofont ellenőriz, röplapokat készít, szór és gyűjt, tolmácsol, cikkeket ír, sajtószemléket, riportokat készít. Megélhetési gondokkal küzd, megalázó helyzeteket él át, helyét kereső nomád értelmiségi marad Varsóban is.

Későbbi nagykövetünk, a Szolidaritás belső köreihez tartozó Engelmayer Ákos alkalmi munkával segíti, Kiss Gy. Csaba is felfedezi, Kovács István és Bába Iván is tartja benne a reményt, a fiatalabb Molnár Imre pedig a Szolidaritásból a szabadság ösvényére segíti.

Ez a tizennégy esztendő sorsfordító történelmi folyamat nálunk is, Lengyelországban is. Szalai Attila

Varsóból krónikása Karol Wojtyła vatikáni megválasztásának, ahogyan a „Ne féljete!” élménye szilárdítja lengyelek millióiban a nemzeti ellenállást. A hazai szemkilövető gyásznapokat idézik bennünk a hadiállapot bevezetésének képes emlékei, ami az „ezt is túléljük” életkedvet fokozta. Mindez a lengyel hétköznapi krónikáiban, abszurd élethelyzetekben. Sztrájkok, jegyrendszer, üzletelés, csencselés, szamizdatok írása, terjesztése, elnémult telefonok, megzavart rádióadások, kikapcsolt közvilágítás, lebénult közlekedés, áramkimaradás, fenyegetett templomok, utcai harcok, aljas politikai gyilkosságok, tüntetések, fellobbanó és elhamvadó remények.

Ami Szalai Attilát is megtartja, Illyés Gyula erősítő tanácsa: „A legfőbb bátorság a remény.”

A hazai történések reményt adnak Szalai Attilának is. Hazavágyó mozdulata volt, ahogyan a lakiteleki találkozóról, az ezt követő fórumokról tájékozódott, kereste a kapcsolatot, és kötődött hozzánk hazatérése után, 1990-ben.

Közös élményünk marad, amikor 1997-ben Lakitelekre látogatott, és fölkereste a népfőiskolát és a faluszéli otthonunkat a lengyel munkásvezér, Lech Wałęsa. Szalai Attila kísérte és tolmácsolt a Szenszék követének, Juliusz Janusz érsek atyának, amikor Szent II. János Pál mellszobrát avattuk a népfőiskola Keresztény Panteonjában.

Otthona volt a Lakitelek Népfőiskola. Tanácsaival sokat segített, újságírói kapcsolatrendszerem engem is eligazított. A népfőiskolai kollégiumok, szabadegyetemek előadásaira erősen készült. „Egyetemre nem járhattam – mondogatta – talán ezért érzem azt, hogy mintha szigorlatom lenne, mintha vizsgáznék. Ha Bíró Zoltán előtt beszélek, még vizsgadrukkom is van. De ezt neki ne mondd el.”

Most ezt is elmondom, mert Szalai Attilát ez is jól jellemzi: úgy volt ő helyét kereső nomád értelmiségi,

a lengyel–magyar nemzeti ügyek szolgálója, hogy mindenkor a minőség jegyese maradjon. Ezt bizonyítja a RETÖRKI-ben, a Rendszerváltás Történetét Kutató Intézetben végzett korfeltáró munkája is. Szalai Attila a Bethlen Gábor Alapítvány kurátorként is a lengyelek tiszteletbeli nagykövete volt. Tarsolyában mindig tartott nem is egy kiemelésre, díjazásra méltó lengyelt, akinek érdemeit hatalmas és sokrétű tudásából finomhangolással volt képes meggyőzően előhívni, érzékeltetni.

Képviselőként is tapasztalhattam, hogy az Országgyűlés külügyi munkájában is mindenkor készségesen segített, tudása, tájékozódó képessége érzékeny iránytű volt.

Nem búcsúzunk Attila, csak elköszönünk. Köszönöm, köszönjük, hogy Lengyelország, a lengyelek iránti történelmi vonzalmunkat, testvéri kötődésünket, szeretetünket sorsoddal, küldetéses munkáddal hitelesítetted. Együtt idéztük, a bajban mindig zárómondat volt: „A jók nem elég erősek, az erősek nem elég jók.”

Újra és újra erőt kell gyűjtenünk.

Attila, munkásságod megmarad, szellemi, írásbéli örökséged bennünket erősít. Kell az erő, mert örökségül hagytad nekünk ezt a mondatot is: „Ez a város akkor lesz nemzetünk fővárosa, ha Teleki Pál szobra előtt fejet hajt a lengyel hazafi és a Kárpát-medencei magyar ember.” Így legyen! Ámen.

Isten veled, kedves barátunk, Szalai Attila! Isten véletek, Gyászoló Család! Isten velünk emlékező és emlékeztető gyülekezet!

(Elhangzott Pázmádon, Szalai Attila temetésén, 2020. november 7-én. Megjelent a *Magyar Hírlap* 2020. november 20-ai számában.)

LEZSÁK SÁNDOR

Búcsú a magyar–lengyel kapcsolatok közmunkásától

A pázmándi temetőben, a koronavírus-járvány ellenére nagy tömeg kísérte utolsó földi útjára Szalai Attila újságírót, diplomatát. A Paweł Cebula lengyel minorita szerzetes által celebrált római katolikus rítusú szertartáson magyar és lengyel tisztelői búcsúztatták el a lengyel-magyar kapcsolatok „robotosát”.

A szertartás előtt Molnár Imre történész olvasta fel Wittner Mária ’56-os szabadságharcos utolsó, baráti üzenetét, Cebula atya pedig Szalai Attila lengyel kapcsolatait felidézve úgy fogalmazott: megadatott neki, hogy életében két szenttel, Szent Kingával és Szent II. János Pál pápával is találkozhasson. Molnár Imre ezután a szertartáson személyesen is résztvevő Orbán Viktor miniszterelnök üzenetét olvasta fel. A kormányfő levelében úgy fogalmazott: „Két nemzet jó viszonyát, barátságát nem a földrajzi közelség vagy a történelmükben rejlő hasonlóság alapozzák meg, hanem azok az elhivatott emberek, akik széleskörű tájékozottságukkal tudatosan építenek hidakat a két nép közé. Szalai Attila az ezeréves magyar-lengyel barátság egyik kiemelkedő alakjaként, 1956 örökségével a tarsolyában kapcsolódott be a Szolidaritás munkájába, hogy viszonzhassa a lengyelek korábbi segítségét. Hálásak vagyunk, hogy a kommunizmus kérlelhetetlen ellenségeként, harcoss karakterével már a rendszerváltás idején is a nemzeti és polgári értékeket képviselte.”

Ezután Lezsák Sándor, a magyar Országgyűlés alelnöke, a Lakiteleki Népfőiskola alapítójának gyászbeszéde következett. [A beszéd teljes szövegét fenti oldalainkon közöljük.]

Kovács István költő, polonista a közös lengyel élményeket, majd a II. János Pál pápával való találkozást idézte fel. „Az Úristen külön megajándékozta Attilát azzal, hogy Kinga szentté avatásának napján őt hallgatta II. János Pál arról, hogyan kell a magyar szavakat kiejteni. Karnyújtásnyira állt attól az embertől, aki egyetlen krisztusi mondatával – »Ne

féljetelek« – világtörténelmet írt.” Említést tett Szalai Attila kezdeményezéséről, a Corvin közben a varsói felkelés hőseinek és a pesti srácoknak közösen emléket állító emléktábla megvalósulásáról, álmairól és hagyományörző tevékenységéről, példamutató munkabírájáról.

Szalai Attila sírjánál a jelenlévő lengyelek nevében Paweł Nowacki szerkesztő búcsúzott. „Drága Attila! Nem tehettük meg, hogy nem jövünk el a temetésedre, hiszen Te mindig ott voltál velünk, a mi legnehezebb pillanatainkban is társunk voltál.” A temetési szertartáson és a sírnál Szalai Attila több kedves dala elhangzott, a TÉKA együttes, Heinczinger Mika (Misztrál) és Petrás Mária tolmácsolásában.

Szalai Attila Budapesten született 1950-ben. 1976-ban települt Lengyelországba, ahol fordítóként, újságíróként, majd a hadiállapot bevezetése után sofőrként és asztalosként is dolgozott. Részt vett a lengyel földalatti mozgalomban és a Szolidaritás tevékenységében, dolgozott a *Tygodnik Mazowsze* és a *Gazeta Wyborcza* munkatársaként, tudósítójaként. 1990-ben tért haza. 1991-től az *Új Magyarország* rovatvezető-helyetteseként és főmunkatársaként, majd a varsói Magyar Nagykövetség sajtótitkáraként dolgozott. 1995 és 1997 között az *Új Magyarország* munkatársa, a megszűnő lap utolsó főszerkesztője, majd a – részben ennek romjain elindult – *Napi Magyarország* alapító főszerkesztője. 1998 után több alkalommal a varsói nagykövetségen dolgozott, vezette a lengyelországi Magyar Kulturális Intézetet, és tevékenykedett a Külügyminisztériumban. 2013-tól a Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet és Archívum szerződéses munkatársa, emellett a Bethlen Gábor Alapítvány kurátora volt. Tizennégy éves lengyel életéről szóló naplójegyzetei *Lengyel földön* címmel, a Magyar Napló kiadásában, többek között a Waclaw Felczak Alapítvány és a RETÖRKI támogatásával 2018-ban jelentek meg.

NAGYMIHÁLY ZOLTÁN

Koszorúk Szalai Attila sírjánál a pázmándi temetőben, 2020. november 7.

Egy nemzetet szolgáló óriás

Halzl József (1933–2020)

Kedves Magdi néni! Kedves Eszter! Tisztelt Gyászolók!

Hálaadás. Ez az első gondolat, amit ebben a nehéz időben, a gyász fojtogató szomorúságában meg tudok fogalmazni. Hálaadás azért a példáért, amit Halzl József elnök úr élete, munkája eredményei, erkölcsi magassága, tanítása jelent. Sokan, nagyon sokan vagyunk, akik hálával tartozunk neki. Nekem megadatott, hogy sok időt tölthettem vele. Engedte, hogy tizennégy éven keresztül segítsen őt munkájában. Az általam megismert Elnök Úr óriás volt. Olyan ember, aki szerénységén, rendíthetetlen elkötelezettségén, hatalmas munkabírásán, az emberek és a nemzete iránti alázatán és szolgálatán keresztül kimagaslott. Világos céljai, ahhoz rendelt stratégiája, és prioritásai voltak. A tettek embere volt. Ismerve őt, evangéliumi hasonlatok jutnak eszembe jellemzésére. Halász volt, aki hálójával mindig a magyar fiatalokat kereste és próbálta összefogni. Magvető volt, aki a közösség, a cselekvő összefogás és a nemzet értékeinek magvait hintette. Szolgáló volt, aki mások szolgálatán keresztül dicsőült meg. Döntéseit, tanácsait, viselkedését kimondatlanul is a keresztény tanítás hatotta át.

Nagy fia volt a nemzetnek, olyan, aki már életében példakép volt. A Rákóczi Szövetségnek ő volt a szívelelke. Hiánya pótolhatatlan. A gyászban az Örök életbe vetett hitünk és a velünk maradó emléke lehet a vigasztalónk. Emléke marad számunkra a példa, a mérce, a viszonyítás. Emléke kötelezettség is. Arra kötelez, hogy amit ő felépített és ránk hagyott, azt megőrizzük és tovább építsük. Emléke sokaké, ő mindig csapatban, közösségben gondolkozott.

Megszólalásaiban mindig többes számban, az általa képviselt ügy közösségének nevében beszélt. Szentől Kassán át Gyimesfelsőlokig, a legkisebb délvidéki falutól a diszpóra közösségeig tisztelték és szerették őt. A magyar óvodákban, iskolákban, egyetemi diák szervezetekben, a települési önkormányzatokban, az egyházakban ismerték és becsülték szolgálatát. A Rákóczi Szövetség félezer szervezete, számtalan programja, struktúrája, minden eleme magán viseli kéznymót. Hatása nyomot hagyott a fiatalokban, az idősebbekben, a tanároknak, a szülőknél, mindenkinél, aki kapcsolatba került vele. A Rákóczi Szövetségben már életében legendák övezték rendkívüliségét. Emléke, az emberekre gyakorolt hatása biztosan élni fog számtalan magyar lelkében. Megköszönöm és hálát adok mindazért, amit a külföldi magyar közösségek és családok érdekében tett. Azért, amit a magyar fiatalok neveléséért, találkozásaiért, barátságaiért tett. Megköszönöm és hálát adok mindazért, amit a Rákóczi Szövetség szűkebb és tágabb közösségéért tett, azért, amit felépített és ránk hagyott. Megköszönöm mindazt, amit nekem adott.

Utolsó telefonbeszélgetésünk során azt kérte, imádkozzatok értem, vigyázzatok a Rákóczi Szövetségre és a Családomra. Maradjunk hűek és adjunk hálát! Isten áldja Elnök Úr!

(Elhangzott a budapesti Farkasréti temetőben, Halzl József temetésén, 2020. november 28-án. Megjelent a *Rákóczi Hírvivő* 2020. decemberi számában.)

CSÁKY CSONGOR

Egy rendteremtő rendszerváltó

Rubovszky András (1937–2020)

Gyászoló Gyülekezet!

Rubovszky András evilági élete, földi jelenlősége lezárult. Égi születésnapjához közeledve több ízben mondogatta: „Rendet akarok hagyni magam után. Rendet a családban, munkában, a Széchenyi Társaságban, vállalt feladataimban.” Rubovszky András rendhagyó életét, nyolcvanhárom földi esztendejét unokáinak írt önéletrajzi könyvében így összegzi: „Mindent megkaptam: dicsőséget, hírnevet, megaláztatást, szegénységet, nélkülözést, jómódot, sok izgalmat és nemtelen támadásokat. Boldog családi életet, a gyermeknevelés örömét, megértő, segítő társat.”

Jómagam a nyolcvanas évek közepétől lehettem Rubovszky András közéleti küzdőtársa, ami az évtizedek súlya alatt barátsággá nemesedett. Erős bizalmi kötésben, történelmi ellenszélben szervezkedtünk, címlistákat cserélgettünk. A Széchenyi Társaság gyűlései Lakitelekre is küldtek Nyugat-Európából, a tengerentúlról olyan személyiségeket, akiket Rubovszky András szava hitelesített. A biztató szavak kíséretében tilalmas híreket, könyveket, újságokat, kéziratot hoztak. Tollas Tibor *Varázskörét* például Irsay György ezredessel, Tarné Lévy Pálma költővel, később Ferencz Béla fadaragó mesterrel bővítette.

A Széchenyi Társaság lendületet adott a rendszerváltó folyamatnak. Szervező munkatársaival az elmúlt évtizedekben gróf Széchenyi István jövendőnként is gazdagító szellemi hagyatékát dolgozták föl. Minderről hiteles dokumentum Molnár Péter *Hinni és hihetni egymásnak* című könyve. Ebben a közéleti munkában, de szakterületén, a Gellért Szálló stílust teremtő irányításában, a Szállodaszövetség élén Rubovszky András rendteremtő ember volt, akinek elve a nemzeti minőség, amelyet Kárpát-medencei történelmünk és keresztény hitünk érlel folyamatosan.

A legnehezebb időben lett munkatársam, jött segíteni. 1992 tavaszán tizenkét jelentkező közül öt választottuk a Magyar Demokrata Fórum pártigazgatójának. Reménytelen helyzetben éjt nappá téve dolgoztunk. Jobb híján Illyés Gyula mondatába kapaszkodtunk: „A legfőbb bátorság a remény.”

A választási kudarc ellenére mellettünk, mellettem maradt. Azok se tévesztették meg, akik jobbra

indexeltek, de balra tartottak, és politikai karambolba, tömeges balesetbe sodorták az MDF-et. Kizárásunk után mondta András: „A politikai vita, az eszmesúrlódás még a vesztest is erősítheti, de az alattomos hatalomvágy lassan ölő mérég.”

Rubovszky András úgy maradt hűséges Lakitelekhez, hogy szakmai tudásával, közösséget teremtő és megtartó képességével segített bennünket. A Népfőiskolán az első hungarikum összejövetel, tanácskozás megnyitására 1992-ben kértem fel. A magyar kultúra és a turisztikai vonzerő kapcsolatáról, az egészségturizmusról, gyógyító vizeinkről beszélt. Innen indult az a húszesztendősi folyamat, amely elvezetett bennünket a magyar nemzeti értékekről és a hungarikumokról szóló, 2012. évi törvényhez, amelyet az Országgyűlés egyhangúlag fogadott el. Az, hogy Lakiteleken épül a Hungarikum Liget, leánykori nevén: a Népfőiskola – Rubovszky András szakmai tudásának, tanácsainak is köszönhető. Álomtervünket mindenkor jóindulattal fogadta. Vagy tovább ábrándozott velünk, vagy pedig érvekkel ébresztett bennünket. A Széchenyitől tanult módszer, az eszmesúrlódások gyakorlata erő marad a jövőben is.

Kedves Rita, Péter, Rubovszky család, közeli és távolabbi rokonság, barátok, munkatársak és akiknek András a családi legendáriumot, honismereti életes könyvét írta, kedves unokák: Cili, Bori, Zsombor és Dorka! Sokan és sokszor ismételjük: „Múlik az Idő, mondja az Ember. Múlik az Ember, mondja az Idő.” Ehhez mi keresztény hitünkkel tesszük hozzá: az Embernek csak a földi élete múlik el. András ma, égi jegyesével, Erzsikével valahol a fényvilágban éli újra a végtelent. Hagyatékuk – és ez az igazi magyar örökség: a Hit, Haza, Család szentháromsága. Ez adjon nekünk vigasztaló és gyógyító időt, most és mindörökké! Ámen.

Isten Veled, kedves Barátom, András! Isten velünk, gyászoló Barátaim!

(Elhangzott a budapesti Szent Gellért-templomban, Rubovszky András búcsúztatásán, 2020. október 26-án. Megjelent a *Magyar Hírlap* 2020. október 28-ai számában.)

LEZSÁK SÁNDOR

Egy indián – (nem csak) a Hargitán

Szócs Géza (1953–2020)

Illetlen dicsekvés bevezetőként: az erdélyi magyar irodalom egyik kiválósága, Ferenczes István költő barátom – akkor még a *Székelyföld* főszerkesztője – kerekén húsz esztendeje ezekkel a megtisztelő szavakkal dedikálta tíz évvel korábban megjelent, *Indián a Hargitán* című kötetét: „Domonkos Lászlónak, aki ismeri az indiánok nyarát, barátsággal: egy téli indián.”

Az általam ismert indiánok nyara az *Indián nyár* címmel a Duna Televízióknak pár évvel azelőtt készült, az észak-amerikai rezervátumokban forgatott dokumentumfilmekre vonatkozott – melynek mottója egy vers, Ferenczes Pista erdélyi földijének és pályatársának verse volt. Szócs Géza akkoriban már nekem jó ideje igen kedves verse: *Indián szavak a rádióban*.

„Az indiánok nem hagynak cserben minket.
Mások igen, de ők nem hagynak cserben minket.

*Ha tudták volna, mi is lesz Segesvárnál
– dehát nem tudták, mi lesz Segesvárnál –
biztosan eljöttek volna ők is,
egyesek tudták volna, hogy jönnek ők is:
Bem apó, jönnek az indiánok, mondták volna,
egy reggel Bem apónak ezt mondták volna:*

*a Bering szoroson át
a Bering szoroson át
indián lovascsapat érkezik,
áttör egész Szibérián,
átvágja idáig magát
segítségünkre jó –*

*az őrnagy urak így beszéltek volna,
csákójukat a magasba dobálták volna.*

*Indián testvérem, nekünk már rezervátumunk
sincsen.
Gettó, bantusztán, rezervátum jól fogna sokszor,
egyik sincsen.
Összeverődik a törzs a cukrászdában,
sokáig ácsorgunk a cukrászdában.
Kisasszony, ne sajnálja azt az indiánert.
Így szólunk s magunkban azt gondoljuk
de magunkban igazán azt gondoljuk:*

*egy napon néhány indián
a Bering szoroson át
akármilyen szoroson át
segítségünkre jön majd
segítségünkre jó majd,
átvágja hozzánk magát.*

*Az indiánok nem hagynak cserben senkit.
Az indiánok nem hagynak cserben minket.”*

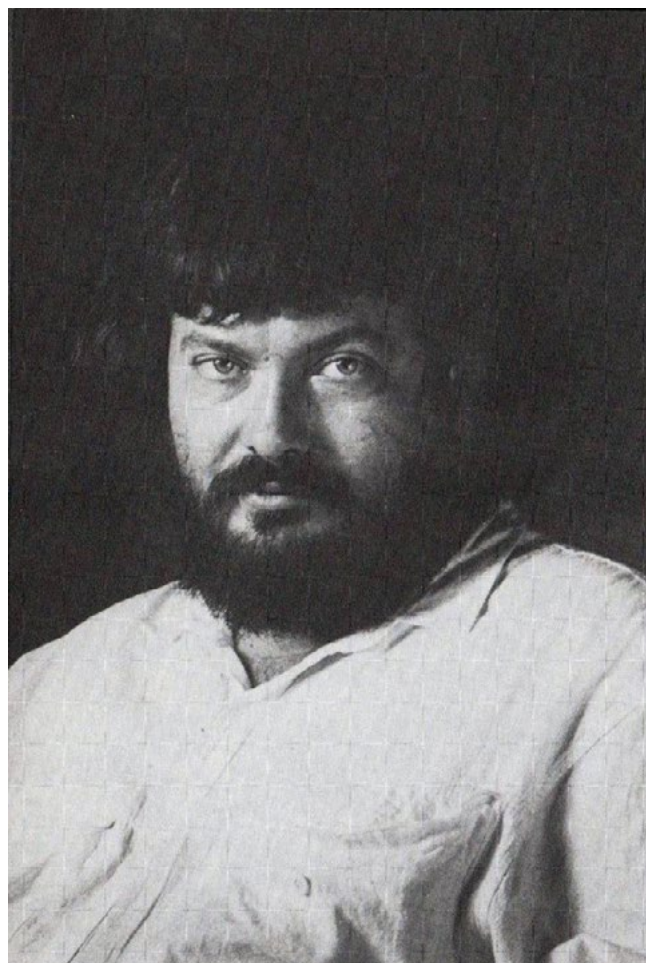
Valamikor a nyolcvanas évek első felében, a nyomorban, hidegben és rettegésben sínylődő Kolozsvár főterén, a néhai New York szállóval átellenben található (egyetemi?) könyvesbolt mindössze egyetlen kicsinyke asztalkára korlátozódó magyar könyv-kínálója előtt széles hátú, szakállas figura silabizálta elmélyülten valamelyik könyvet – akármelyiket a ritka kincseknek számító magyar nyelvűek közül. A sportújságíró-irodalmár, ős-bohém László Frici barátommal és a regényíró Kiss Jánossal léptünk be az üzletbe, majdnem egyszerre mutattak a magányos könyv-búvár felé: nézd már oda, a Szócs Géza... (Jól ismerték, korábban velük dolgozott a magyar napilap szerkesztőségében.) Uramisten, lelkesültem föl azonnal, mennyit hallottam róla, Raffay Ernő régi barátja, hát vigyetek oda, mutass be neki, Frici! Elutasító, hűvös csend volt előbb a válasz, megdöbbenő és bénító. Majd a fojtott hangú, ingerült kioktatás: eszeden vagy? Most is legalább három szekus figyeli. Gyerünk innen azonnal! És kicibáltak a könyvesboltból...

A következő emlékképek összekeverednek. A nyolcvanas évek elején már mind intenzívebb szamizdat-ügyletek közepette néhányszor az erdélyi *Ellenpontok* is a kezembe került, ami Szócs Géza nevével legalább annyira társítható, mint mondjuk Ara-Kovács Attiláéval. Úgy 1986–87 táján meg már Raffay Ernő is mind sűrűbben emlegette az ekkor már csodák csodájára a román kommunista hatalom által Svájcba kiengetett Géza barátját... 1989 végén, 1990 elején a legelső kérdések egyike volt: hol van Szócs Géza, mi van Szócs Gézával? Olyanok is kérdezték, akiről azt hittem, fogalmuk sincs egy ilyen nevű erdélyi tollforgató földi létezéséről... És az emigrációja alatt hozzám eljutott könyvei – például

a nagyszerű Hámos László, a HHRF (Hungarian Human Rights Foundation, az amerikai Magyar Emberjogi Alapítvány) által kiadott, az *Indián szavakat* is tartalmazó *Az uniformis látogatása* – után, valamikor 1990 májusában, az éppen csak megindult *Erdélyi Magyarság* című folyóiratban viszontláttam a nevét. Magyarországon megjelent orgánumban végre. Sem a cím – *Kilenc erdélyi várost vásároltam vissza Fănuș Neagutól* –, sem a téma, sem a közelítésmód nem akármilyen volt.

„Mikor az első kötetemért kapott irodalmi díjat átvettem Bukarestben, az Írók Házában megismerkedtem Fănuș Neagu román íróval, aki valamiért Fănuș Neagu Basarab néven mutatkozott be nekem. Nem sokkal később összetalálkoztunk egy gyorsvonat étkezőkocsijában. Mellesleg – Ștefan Bănuțescu és D. R. Popescu mellett – ő a legjobb román prózaírók egyike, most velem szemközt leülve mereven rám nézett és köszönés helyett azt kérdezte: – Fáj neked, hogy elvettük tőletek Erdélyt? Persze, hogy fáj – feleltem habozás nélkül. Fănuș elmosolyodott és azt mondta: – Akkor te egy becsületes ember vagy. Én megkérdeztem ugyanezt Létaytól és Huszár Sándortól is, azt felelték: nem fáj. Hát miféle ember az olyan, akinek nem fáj, ha elveszik a hazáját? Létay Lajos az Utunk főszerkesztője volt – Huszár pedig A Hét című bukaresti hetilapé.

Fănuș Neagu összehunyorította a szemét és jó hangosan azt javasolta: ha fizetek neki egy fél deci vodkát, ő visszaadja nekem Nagyváradot. (Ő maga egyébként a Duna alsó folyásának mentéről származik.) Összesen kilenc erdélyi várost vásároltam vissza Fănuș Neagutól. Később hallottam, hogy szokásává lett ezt a kérdést föltenni erdélyi magyar íróknak, akik többnyire csak kínos vigyorral próbáltak szabadulni a kellemetlen helyzetből. Legtöbbször provokációt gyanítottak a kérdés mögött: én úgy értelmeztem, mint grimaszt a betegesen gyanakvó román kormányzat felé. A kincstári román propaganda szerint minden magyar lelke mélyén ott a revans dédelgetett gondolata. Erdélyt elvenni a románoktól. Eközben a kormányzat olyan állapotokat teremt az országban, hogy az embereket valóban egyre inkább kezdi foglalkoztatni az ötlet.

Szőcs Géza 1987-ben. Forrás: Csigó László fotóművész. (In: *Szép Verseik*, 1987. Szerk. Alföldy Jenő. Budapest, Magvető, 1988. 54. sz. fotó.)

Fănuș Neaguról az a hír járta, hogy egyszer egy írószövetségi ülésen a következő kérdést tette föl George Macovescunak, az írószövetség elnökének, aki egyben külügyminiszter is volt akkoriban: – Macovescu elvtárs! Írótársunk, Ștefan Augustin Doinaș nemrégiben Bulgáriába kért útlevelet, hogy részt vegyen egy nemzetközi költőtalálkózón. Útlevélkérelmét visszautasították. Vajon miért? Megmondom én, hogy miért: büntetésből, amiért egy másik román író kint maradt Angliában. Ezért most az írók egy ideig nem fognak útlevelet kapni. De elvtársak, van szerencsém közölni, hogy bizonyos rádióhírek szerint a napokban egy norvégiai román kém is disszidált. Ez most azt jelenti, hogy a kémek sem fognak útlevelet kapni? E könyvben csupa olyan párbeszédet idézek, amelyek szó szerint megmaradtak az emlékezetemben. A fenti bekezdés természetesen ez alól kivétel: az említett gyűlésen nem voltam jelen.

Talán el sem meséltem volna most ezt az esetet, ha Dorin Tudorantól nem értesülök a történet furcsa epilógusáról. Dorin Tudoran az az író, aki a világ szemében rehabilitálta a mai román kultúrát – nyilván, nem esztétikai vonatkozásban, hanem morális értelemben –, bátorsága, erkölcsi tartása közmondásos lett Romániában. Természetesen, minden lehetséges eszközzel megpróbálták lejáratni: a suttogó propaganda elterjesztette róla azt is, hogy – mint olyan legnagyobb bűnt, amelyet egy román egyáltalán elkövethet – Dorin eladta magát a magyaroknak. A vád alapja az volt, hogy Dorin is aláírta azt a tervezetet, amelyet az ENSZ-hez címeztem, s amely egy kisebbségvédelmi szervezet létrehozását sürgette. A másik aláíró Király Károly volt. A tervezetben egyébként egyetlen szó sem esik valamely konkrét kisebbségről, így a magyarról sem. A propaganda azonban megtette a magáét; de az is lehet, hogy csak az irigység: azok az írók, akik nem mertek bátrak lenni, gyűlölték Tudorant. 1985-ben, nem sokkal Amerikába való végleges távozása előtt, Dorint megszólította egy író és sziszegve azt kérdezte tőle: – Mész Amerikába? Eladtad Erdélyt Szőcsnek s most olajra lépsz? Ez az író Fănuș Neagu volt."

E rövidke írás a román lelkiületen és a romániai állapotokon túl csak egyvalakiről árul el többet: magáról Szőcs Gézáról. Meggyőződésem, hogy ezek a sorok, ezek a bekezdések mélyen és megragadóan mutatják meg igazi – legeslegbelső – lényegét. Úgy, ahogyan annak meg kell maradnia az idők végezetéig. Egyetlen képpel kiegészülve. 1990. december elsején, amikor a kommunizmus utáni új világban először ünnepelhették Gyulafehérvárott „a nagy egyesülést”, csodák csodájára – az RMDSZ főtitkaraként – szót kapott és beszédet mondott. Beszéde alatt végig olyan erős volt az állandó üvöltés, fújolás és füttyölés, hogy valószínűleg saját szavát sem nagyon hallhatta. Csöndesen mosolyogva, a régi kolozsvári könyvesbolt-jelenetre emlékeztető elmélyültséggel ő csak mondta, mondta, mondta a magáét. Rendületlenül. És alighanem itt kell megállítani a felvételt és kimerevíteni a képet.

Én, túl a személyes találkozásokon, erre a Szőcs Gézára emlékezem. Az indiánra a Hargitán és a Szamos partján, Váradon és Gyulafehérvárott. Meghatottan, szeretettel.

DOMONKOS LÁSZLÓ